

## نیازسنجی و اولویت بندی محورهای موضوعات پژوهشی در حوزه مطالعات زنان و خانواده

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۵/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۶/۲۵

شهناز کریمی<sup>۱</sup>، راضیه ذاکری هامانه<sup>۲</sup>

پژوهش حاضر که از نوع نیازسنجی است و با هدف نیازسنجی و اولویت بندی محورهای موضوعات پژوهشی در حوزه مطالعات زنان و خانواده انجام گرفت که از تکنیک دلفی برای گردآوری داده‌های موردنیاز طی دو مرحله استفاده شد. این پژوهش شامل دو بخش اصلی است: محورهای پژوهشی در حوزه زنان و خانواده و موضوعات پژوهشی مرتبط با آن؛ اولویت بندی محورهای موضوعات از دیدگاه صاحب نظران برای انجام فعالیت تحقیقی. نتایج این پژوهش نشان داد که امنیت و سلامت اجتماعی، بالاترین اولویت را در بین محورهای پژوهشی دارد. در ردیف‌های بعدی، موضوعاتی مثل آسیب‌های اجتماعی حوزه زنان و خانواده، مباحث حقوقی زنان، تغییرات خانواده و آینده پژوهشی خانواده ایرانی قرار دارند. موضوعاتی مثل بررسی الگوهای شادی در بین جامعه زنان، بررسی نقش مادری و سلامت اجتماعی زنان، بررسی پدیده مهاجرت و زندگی مجردی در بین زنان و پیامدهای آن و بررسی مواجهه زنان با ناامنی‌های اجتماعی نیز از اولویت بالای پژوهشی برخوردار است.

**واژگان کلیدی:** زنان، خانواده، نیازسنجی، دلفی، تکنیک گروه متمرکز، سلامت

اجتماعی.

۱. دکترای تخصصی جامعه‌شناسی، عضو هیأت علمی پژوهشی جهاد دانشگاهی واحد دانشگاه الزهراء (ع) تهران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)  
Email: shahnazkarimi2007@gmail.com

۲. دانشجوی دکترای تخصصی جامعه‌شناسی، دانشگاه الزهراء (ع) تهران، تهران، ایران.  
Email: Rzhamane@gmail.com

زن و خانواده دورکن مهم جامعه است که هیچ‌گاه از هم جدا نبوده‌اند. بنابراین، مطالعه یکی بدون توجه به دیگری، ناقص خواهد بود. خانواده، بنیان اصلی جامعه بشری است و نهادها و ساختارهای دیگر جامعه در سطوح مختلف حول محور آن شکل می‌گیرند، رشد می‌کنند و نهادینه می‌شوند. زن یکی از پایه‌های اصلی در تشکیل خانواده است و مسئله تربیت، پرورش و جامعه‌پذیری کودکان و اعضای خانواده، بدون وجود او امری غیرممکن است. زن و خانواده دوگانه به هم پیوسته‌ای هستند که نقش مهم و عمیقی در جامعه برعهده دارند و هر تغییری در جایگاه و نقش این دوگانه، در ساختار جامعه تغییرات گسترده‌ای را به دنبال خواهد داشت. امروزه خانواده به واسطه تحولات بزرگی که در جوامع جدید به وقوع پیوسته است، تغییرات بزرگی را از سرگذرانده و در حال انتقال به شکل جدیدی از حیات خویش است. اشتغال زنان در بیرون از خانه، سپرده شدن برخی کارکردهای خانواده به نهادهای آموزشی بیرون از خانواده، گسترش نهادهای متولی جامعه‌پذیری افراد جامعه، فردگرایی، ماشینی شدن زندگی، گسترش اقتصاد صنعتی به جای اقتصاد کشاورزی، رشد جهانی شدن، رسانه‌های جدید، تغییر در نگرش زنان و بالا رفتن سطح آگاهی و توقعات آنان در جامعه از تغییراتی است که خانواده و جامعه زنان با آنها مواجه شده است که جامعه ایرانی نیز این تغییرات را در سطوح مختلف تجربه کرده است. در دنیای امروز، سرعت تغییرات به حدی است که از توان برنامه‌ریزی و تعریف استراتژی و مدیریت تغییرات خارج است. از این رو، ضروری است که مسائل را با دقت دنبال و به سرعت شناسایی و پیش‌بینی کرد تا بتوان به موقع درباره آن تأمل نمود و چاره‌ای اندیشید. این باور که خانواده در دوره‌های مختلف تاریخی به اشکال متفاوت وظیفه‌بازسازی و قوام‌بخشی جامعه را برعهده داشته است (ویلیام گود، به نقل از لیبی، ۱۹۹۱) بسیار مورد توجه است. به تعبیر آندره میشل (۱۳۵۴): «هیچ نهادی نیز همانند آن تحت تأثیر دگرگونی‌های اجتماعی قرار نمی‌گیرد» و هر مسئله و آسیبی که خانواده را تهدید کند، در واقع جامعه را هم تهدید خواهد کرد.

در جامعه ایران، نگاه ویژه‌ای به زن و خانواده وجود دارد؛ مبانی دینی و جایگاه زن و

خانواده در اندیشه اسلامی از مهم ترین رویکردهای نگرش به مسائل زنان و خانواده در ایران است؛ در قرآن کریم، خانواده آیه‌ای از آیات الهی و مایه آرامش انسان معرفی شده است:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ.

و از نشانه‌های او اینکه همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید و در میانتان مودت و رحمت قرار داد، در این نشانه‌هایی است برای گروهی که تفکر می‌کنند. (روم: ۲۱)

نظام خانواده، نظام ارزشمند و محبوبی است که در اسلام هیچ بنایی محبوب تر از آن پایه ریزی نشده است. پیامبر اسلام ﷺ می‌فرماید: «ما بنی فی الاسلام بناء أحبّ الی الله تعالی و اعزّ من التزوج؛ در اسلام هیچ نهادی محبوب تر و عزیزتر از تشکیل خانواده در نزد خداوند بنا نشده است» (نوری، ۱۳۸۲). در واقع از منظر دینی، خانواده مثل یک جامعه کوچک و مبدأ نهادهای دیگر جامعه و ضامن رشد آن است. اسلام برای خانواده برنامه جامعی دارد؛ هدف اصلی توجه و توصیه‌های دین اسلام در مورد خانواده، تحکیم و تعالی این رکن مهم جامعه است، از این رو اسلام به همه جوانب، حقوق، کارکردها، آسیب‌ها و مسائل این نهاد توجه ویژه‌ای دارد. از سوی دیگر نکته مهم در مباحث مربوط به خانواده، مسئولیت نهادهای اجتماعی دیگر در قبال خانواده است؛ به ویژه نهاد حکومت که باید برای تحکیم و تعالی خانواده تلاش کند و از آن در برابر آسیب‌ها و مشکلات حمایت نماید.

قرآن کریم در بیانی زیبا زن و مرد را که ارکان اصلی تشکیل خانواده هستند، به لباس تشبیه می‌کند؛ لباس که هم وجه پوشانندگی و حفاظت دارد، هم وجه زیبایی و جایگاه اجتماعی: «هن لباس لکم و انتم لباس هن» (بقره: ۱۸۷).

از نکات قابل توجه در رویکرد دینی به خانواده، توجه به حمایت، حفاظت و تعالی این نهاد در ابعاد و زمینه‌های مختلف است. جامعه ایرانی، جامعه‌ای دینی است؛ اساس خانواده در ایران در طول تاریخ از اهمیت و جایگاه والایی برخوردار بوده است؛ چرا که خانواده کانونی برای پیوند همسران، تولد فرزندان صالح، تربیت، آموزش و... می‌باشد. با توجه به تغییراتی که طی قرون اخیر در سطح جهانی به وقوع پیوست و پیامدهای آن

در جامعه ایرانی نیز خود را نشان داد، خانواده، ساختار و جایگاه آن، دستخوش تغییرات وسیعی شده است. خانواده در هفت دهه گذشته دگرگون‌های چشمگیری را از نظر ساخت، کارکرد و ارزش‌های فرهنگی تجربه کرده است. دلایل اصلی این تحولات در ایران عبارتند از: تحولات ناشی از مدرنیته و لوازم و پیامدهای آن از جمله تغییر ساخت اقتصادی و رواج شهرنشینی، دخالت دولت در امر خانواده از طریق وضع قوانین ازدواج و طلاق، پدید آمدن طبقات متوسط در شهرها از طریق رشد عمومی و تخصصی برای تصدی مشاغل صنعتی و خدماتی (که سبب از بین رفتن ساختار قدیمی جامعه شد)، پدید آمدن گروه‌های گوناگونی از نظر ساخت و کارکرد و روابط میان این گروه‌ها. از آنجا که نهادهای موجود در یک سیستم اجتماعی برای تداوم حیات، نیازمند ارتباط متقابل با یکدیگر است، خانواده همواره منطبق با الگوهای اقتصادی، سیاسی، آموزشی، فرهنگی و تکنولوژیکی بازتولید شده است (لیبی، و حیدری، ۱۳۹۱).

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اصول متعددی بر اهمیت جایگاه زنان و خانواده در جامعه تأکید شده است؛ چنانچه در اصل دهم چنین آمده است: «از آنجا که خانواده واحد بنیادی جامعه اسلامی است، همه قوانین و مقررات و برنامه‌ریزی‌های باید برای آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد». (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران). همچنین در چشم‌انداز ۲۰ ساله، ایران کشوری است... «برخورداری از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به‌دوراز فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مندی از محیط زیست مطلوب». (سند چشم‌انداز ۲۰ ساله).

مباحث مطرح شده حکایت از اهمیت نقش و جایگاه زنان در جامعه و تلاش برای تحکیم و تعالی این جایگاه دارد. از این رو، لازم است که مسائل این حوزه از سوی مراکز متعدد علمی و تحقیقاتی مورد رصد قرار گیرد تا به چشم‌اندازی درمورد مسائل زنان و خانواده رسید و بتوان نقشه راه و مسیر آینده را پیش‌بینی نمود و البته بتوان در راستای مسائل و آسیب‌های موجود، راهکار مناسب ارائه کرد.

نقطه آغاز هر پژوهشی مسئله‌یابی است و تا زمانی که مسئله به صورت دقیق شناسایی

نشود، صرف زمان و هزینه برای انجام پژوهش، اتلاف منابع انسانی و مادی خواهد بود. لازمه شناسایی مسائل اساسی و انجام پژوهش‌های اثربخش درباره این مسائل، نیازسنجی پژوهشی است. به کمک نیازسنجی پژوهشی، دغدغه سازمان‌ها و نهادهای مختلف، جامعه شناسایی می‌شوند. نیازسنجی پژوهشی را فرایند شناسایی نیازهای پژوهشی بالقوه، تعیین اولویت در بین پروژه‌های تحقیقاتی مختلف و تصمیم‌گیری مناسب در زمینه تخصیص منابع به بهترین و مهمترین پژوهش تعریف می‌کنند. (فتحی، و اجارگاه، ۱۳۸۵)

در سازمان‌ها و مراکز اجرایی و تحقیقاتی، نیازسنجی اولویتی مهم و نیازمند توجه ویژه‌ای است تا براساس آن بتوان، منابع انسانی و مالی سازمان را در راستای ترسیم چشم‌انداز آینده سازمان ترسیم نمود. مسائل زنان و خانواده از جمله مسائل مهم و زیربنایی در هر جامعه است که نیازمند توجه، تتبع و پژوهش به منظور شناسایی مسائل و ارائه راهکار برای حل آنان است. در این قسمت، برخی از پژوهش‌های انجام گرفته در حوزه نیازسنجی زنان و خانواده مورد اشاره قرار می‌گیرد:

- طرح تحقیقی نیازسنجی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان با توجه به تفکیک مناطق جغرافیایی، فرهنگی، تحصیلی، زناشویی و نوع فعالیت‌ها (۱۳۸۱). انجام شده در مرکز امور مشارکت زنان ریاست جمهوری؛

- نیازسنجی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خانواده‌های شاهد (۱۳۸۳). انجام شده در

بنیاد شهید و امور ایثارگران، حسین دهستانی؛

- بررسی نظرات بانوان ساکن منطقه ۱۹ برای شناسایی نیازها و معضلات بانوان منطقه

۱۹ شهرداری تهران (۱۳۸۹). انجام شده توسط اداره مطالعات معاونت اجتماعی و فرهنگی

منطقه ۱۹؛

- بررسی وضعیت تحقیقات در مسائل زنان در بیست سال اخیر در ایران (۱۳۹۰). انجام

شده در پژوهشگاه علوم انسانی، ثریا مکنون.

آنچه پژوهش حاضر را از تحقیقات پیشین متمایز می‌سازد، رویکردی است که بر کشف

زمینه‌های پژوهشی و اولویت‌بندی آنها براساس توان، امکانات و شرایط موجود موضوع

مورد مطالعه، مبتنی است. این پژوهش به دنبال شناسایی موضوعات پژوهشی مرتبط با

مسائل حوزه زنان و خانواده و نقطه آغازی است برای پژوهش‌های جدید که دریچه‌ای از موضوعات مختلف را برای پژوهش در حوزه زنان و خانواده به روی محققین می‌گشاید. از این رو، سؤالات زیر در مطالعه حاضر مورد بررسی قرار گرفت:

- خلأهای مطالعاتی در حوزه زنان و خانواده در ایران کدامند؟
- اولویت‌های اصلی و مهم پژوهش برای گروه پژوهشی مطالعات زنان و خانواده کدامند؟
- مهمترین محورها و موضوعات پژوهشی در حوزه زنان و خانواده کدامند؟

## ۲. شیوه انجام پژوهش

### ۲-۱. روش پژوهش

نیازسنجی<sup>۱</sup> مناسب مستلزم ترکیبی از روش‌های پژوهش کیفی و کمی برای جمع‌آوری داده‌ها و استفاده از اطلاعات موجود است. رویکرد نیازسنجی توافق محور مبنای روشی این پژوهش است که متکی بر ایجاد توافق بین مجموعه‌ای از کارشناسان و صاحب‌نظران در موضوعات مشخصی است. تحقیق حاضر با استفاده از روش ترکیبی انجام پذیرفته است؛ بدین صورت که در ابتدا و به منظور استخراج محورهای اصلی اثرگذار در حوزه مطالعات زنان و خانواده از روش گروه‌های متمرکز استفاده شده است. سپس داده‌های گردآوری شده کدگذاری و دسته‌بندی شد و در طبقات مناسب قرار گرفت و در نهایت محور اصلی شناسایی گردید. در واقع برای دستیابی به محورهای پژوهشی از رویکرد استقرایی استفاده شد، یعنی با تشکیل گروه‌های متمرکز، موضوعات بر اساس اشتراک در متغیر اصلی، ذیل محورهای پژوهشی خاصی قرار گرفتند. پس از گردآوری موضوعات برای تعیین معیارهای اولویت‌بندی موضوعی، جلسه‌ای با حضور کارشناسان و صاحب‌نظران برگزار شد که طی آن چند معیار برای اولویت‌بندی محورها و عناوین پژوهشی انتخاب و در نهایت برای استخراج عناوین پژوهشی از تکنیک دلفی<sup>۲</sup> استفاده شد. در تحقیقاتی که به صورت نیازسنجی انجام می‌گیرد، چارچوب نظری مورد بررسی قرار نمی‌گیرد، بلکه اولویت موضوعات پژوهشی مشخص می‌شود. بنابراین، روش پژوهش در تحقیقات نیازسنجی اهمیت زیادی دارد.

1. Needs Assessment

2. Delphi

پژوهش حاضر، یک مطالعه نیازسنجی با استفاده از تکنیک دلفی برای اولویت بندی محورها و موضوعات پژوهشی در حوزه زنان و خانواده است. از این رو، ضروری است که مفهوم نیازسنجی و شیوه‌ها و تکنیک‌های آن توضیح داده شود.

یکی از راه‌های تأمین اطلاعات موردنیاز برای تحلیل وضعیت موجود، نیازسنجی است؛ نیاز تفاوت بین چیزی که هست یا همان شرایط جاری با چیزی که باید باشد یا همان شرایط مطلوب. شکاف بین این دو منعکس‌کننده وجود یک مسئله است که باید توسط مداخله مناسب برطرف شود. نیازسنجی تلاش می‌کند شکاف‌ها را تعریف کند و علل مسئله را با در نظر گرفتن اولویت‌ها برای فعالیت‌های آینده تحلیل نماید. (عامریون، و همکاران، ۱۳۹۳)

در نیازسنجی پژوهشی، پس از شناسایی نیازهای پژوهشی و تعیین اولویت‌ها باید بر اساس ملاک و معیار مشخصی، بودجه معینی را به طرح‌ها و اولویت‌های پژوهشی اختصاص داد که مهمترین معیار موردقبول در اختصاص بودجه، اهمیت و نقش اولویت پژوهشی در رفع مشکلات و دغدغه‌های گروه‌ها و سازمان‌های ذینفع و تحلیل هزینه-فایده آنهاست. فرایند نیازسنجی از طریق جمع‌آوری اطلاعات از افراد مربوطه و تحلیل آنها به شناسایی نیازهای افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها کمک فراوانی می‌کند که نتیجه آن از سویی رضایتمندی افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها از وضعیت موجود و از سوی دیگر صرفه‌جویی و تخصیص هرچه بهتر منابع و امکانات به مهمترین نیازها و اولویت‌هاست. طبق تعریف گاپتا، «نیازسنجی فرایند اظهار دلایل برای شکاف در عملکرد و یک روش برای تعریف نیازهای عملکردی جدید و آینده است» (عامریون، و همکاران، ۱۳۹۳).

در پژوهش حاضر مهمترین مسئله، دستیابی به نوعی توافق در خصوص اولویت‌های پژوهشی است که از طریق روش توافق محور نیازسنجی قابل تحقق است؛ چراکه هدف اصلی پژوهش، کسب توافق درباره موضوعات مورد پرسش از سوی صاحب نظران است. از این رو، تأکید اصلی بر استفاده از روش نیازسنجی توافق محور است. در بین تکنیک‌های این روش از تکنیک دلفی استفاده می‌شود که برای گردآوری آرای متخصصان در مورد یک مسئله و موضوع برای تصمیم‌گیری طراحی شده است.

## ۲-۱-۱. تکنیک دلفی

در بخش گردآوری آرای متخصصان که مرحله اصلی نیازسنجی پژوهشی است، تکنیک‌ها و فنون نیازسنجی مورد استفاده قرار می‌گیرد که در این بین تکنیک دلفی رایج‌ترین و پرکاربردترین تکنیک‌هاست و در این پژوهش از این تکنیک استفاده می‌شود.

تکنیک دلفی، رویکرد یا روشی سیستماتیک برای استخراج نظرات گروهی از متخصصان در مورد یک موضوع یا یک سؤال است (هسو، ۲۰۰۸) و یا رسیدن به اجماع گروهی با مراحل پرسش نامه‌ای و با حفظ گمنامی پاسخ‌دهندگان و بازپاسخ به اعضای پانل است (کینی، ۲۰۰۱). این تکنیک به نحوی طراحی شده است که می‌توان با آن نگرش‌ها و قضاوت‌های افراد و گروه‌های مختلف را به طور منسجم و هماهنگ و بدون حضور افراد در محل معینی و از راه دور، گردآوری کرد. این تکنیک قضاوت‌های افراد در مورد نیازهای یک مؤسسه، صنایع، سازمان و... را مشخص می‌کند.

در آن دسته از پروژه‌هایی که ضرورت دارد نظرات و پیشنهاد‌های افراد مطلع و آگاه گردآوری شود و میان نظرات حاصله، توافق و همخوانی ایجاد شود، آنچه مورد توافق همه قرار می‌گیرد، نیاز را تشکیل می‌دهد. (فضل‌اللهی، و ملکی‌توانا، ۱۳۹۰) مهمترین شرایط مورد نیاز برای کاربرد دلفی عبارتند از: نیاز به قضاوت متخصصان و نظرات گروه وسیع، توافق گروهی در دستیابی به نتایج، وجود مشکل پیچیده، بزرگ و بین‌رشته‌ای و عدم توافق یا ناکامل بودن دانش، در دسترس بودن متخصصین با تجربه با پراکندگی جغرافیایی، لزوم گمنامی در جمع‌آوری داده‌ها، عدم محدودیت زمانی و عدم وجود روش دیگر هزینه‌اثر بخش. اجزای اصلی دلفی شامل تکرار یا بازگویی پرسش نامه، متخصصین، بازخورد کنترل شده، گمنامی، آنالیز نتایج، اجماع، زمان و تیم هماهنگ‌کننده است.

اعتبار یک پژوهش با تکنیک دلفی در گرو ترکیبی افرادی است که گروه متخصصان را تشکیل می‌دهند؛ در اندازه و تعداد شرکت‌کنندگان تفاوت‌های زیادی وجود دارد. طبیعی است که تعداد شرکت‌کنندگان در گروه، برحسب دامنه و گستره موضوع و منابع قابل دسترس، متفاوت خواهد بود. هر چند منابع از نظر زمان و پول مهم و تأثیرگذارند، ارزیابی بزرگی مسئله و امکان دسترسی به پاسخ‌ها به تفسیر پژوهشگر و مفسر بستگی دارد.



مراحل اجرای تکنیک دلفی عبارتند از: (فضل‌اللهی، و ملکی توانا، ۱۳۹۰)

- مشخص کردن اولین سؤالی که باید به آن پاسخ داده شود؛
- شناسایی کارشناسان و صاحب نظران به منظور شرکت در طرح نیازسنجی؛
- ارائه سؤالات اولیه به کارشناسان و دریافت پاسخ برای آنها؛
- تجزیه و تحلیل محور پاسخ‌های کارشناسان و گنجاندن اطلاعات حاصله در سؤال دیگر؛
- دریافت پاسخ کارشناسان و تجزیه و تحلیل آنها؛
- ادامه مراحل تا زمانی که توافق کامل در مورد نیازها و اولویت بندی آنها حاصل شود.
- مرحله آخر تا زمانی که توافق کاملی در مورد اولویت و رتبه بندی نیازها و اهداف به دست نیامده است، ادامه دارد.

#### ۲-۱-۲. بحث گروهی متمرکز

هر چند مهمترین تکنیک کاربردی در این پژوهش، تکنیک دلفی است؛ اما برای رسیدن به پرسش‌نامه‌ای دقیق و متقن برای ارائه به صاحب نظران حوزه زنان و خانواده، از تکنیک «بحث گروهی متمرکز»<sup>۱</sup> نیز استفاده شد. بحث گروهی متمرکز، جلسه بحثی است که برای به دست آوردن عقاید و احساسات از یک موضوع مشخص، به دقت برنامه ریزی شده است. این جلسه باید در محیطی آزاد و بدون ترس و تهدید برگزار شود. در این بحث معمولاً بین ۶ تا ۱۰ نفر شرکت می‌کنند و باید در مورد موضوع مورد بحث ویژگی‌های مشترکی داشته باشند. بحث توسط یک مصاحبه‌گر یا هماهنگ‌کننده آموزش دیده هدایت می‌شود. برای یک مطالعه با موضوع واحد، به حداقل ۳ جلسه بحث گروهی متمرکز نیاز خواهد بود.

#### ۲-۲. ابزار پژوهش

ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، پرسش‌نامه است. داده‌های پرسش‌نامه از عناوین به دست آمده در گروه‌های متمرکز و طبقه بندی آنها تشکیل شد. این پرسش‌نامه در اختیار اساتید و صاحب نظران حوزه زنان و خانواده قرار گرفت. این پرسش‌نامه متشکل از سه بخش بود:

بخش اول: پرسش‌های زمینه‌ای (جنس، سن، مرتبه علمی و ...):

بخش دوم: دیدگاه صاحب نظران در خصوص بیست محور استخراجی از داده‌های گردآوری شده؛

بخش سوم: ۱۶۰ موضوع پژوهشی گردآوری شده در حوزه زنان و خانواده. در این مورد از صاحب نظران خواسته شد که اولویت‌های پژوهشی خود در موضوع مطالعات زنان و خانواده را براساس طیف لیکرت مشخص نمایند.

پرسش‌نامه طی دو مرحله به صاحب نظران ارائه شد؛ در مرحله اول پرسش‌نامه‌ای ۱۰ صفحه‌ای شامل، پرسش‌های زمینه‌ای (جنس، شغل، سابقه پژوهشی، مرتبه علمی)، محورهای پژوهشی (۱۶ عنوان محور پژوهشی) و موضوعات پژوهشی (۱۶۰ عنوان موضوع پژوهشی مرتبط با محورهای پژوهشی) به متخصصان داده شد. سپس پرسش‌نامه‌ای شامل محورها و موضوعاتی که بیشترین فراوانی را داشتند، برای صاحب نظران ارسال شد که شامل پرسش‌های زمینه‌ای، ۷ عنوان محور پژوهشی و ۶۲ عنوان موضوع پژوهشی بود.

## ۲-۱-۲. روایی و پایایی ابزار پژوهش

جدول شماره ۱: ضریب آلفای کرونباخ

تعداد گویه‌ها	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	ضریب آلفای کرونباخ
۱۶	۰,۸۷۶	۰,۸۹۳

کنترل روایی و پایایی دلفی آسان نیست. چنانکه دلفی به دلیل نداشتن مستندانی در مورد پایایی مورد انتقاد است. به عبارتی، اگر اطلاعات یا سؤالات مشابه به پانلیست‌ها داده شود، دستیابی به نتایج یکسان حتمی نیست. با این وجود، به منظور سنجش اعتبار (روایی)، پرسش‌نامه دلفی در اختیار پنج نفر از صاحب نظران و متخصصان قرار گرفت. به منظور محاسبه پایایی پرسش‌نامه، ابتدا پرسش‌نامه از سوی پنج نفر از پاسخگویان تکمیل و با استفاده از نرم افزار SPSS و با استفاده از روش آلفای کرون باخ ضریب پایایی پرسش‌نامه ۸۹٪ به دست آمد (جدول «شماره ۱»). از آنجایی که عدد به دست آمده بالاتر از ۷۰٪ است، ضریب اطمینان پرسش‌نامه بسیار مطلوب می‌باشد.

## ۲-۳. جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری این پژوهش صاحب نظران، اساتید و پژوهشگرانی که دارای اثر و فعالیت پژوهشی (کتاب تألیفی، طرح پژوهشی، مقاله) در حوزه زنان و خانواده می باشند، بود. در پژوهش حاضر از نمونه‌گیری مبتنی بر هدف استفاده شد. در نمونه‌گیری مبتنی بر هدف افراد به دلیل اطلاعات، تجربه یا دیدگاهی که درباره موضوع مورد مطالعه دارند، انتخاب می شوند و در جریان پژوهش مشارکت می کنند (ازکیا، وایمانی جاجرمی، ۱۳۹۰). در این پژوهش در مصاحبه مقدماتی که برای آشنایی با فضای پژوهشی حوزه زنان و خانواده، با ۱۴ نفر از اساتید و پژوهشگران انجام شد، از آنان خواسته شد که افراد صاحب نظر در باب زنان و خانواده را معرفی نمایند که اسامی به دست آمده در اکثر موارد مشترک بود که در مجموع ده نفر معرفی شدند. چون در تکنیک دلفی جامعه هدف، صاحب نظران و متخصصین هستند، معمولاً تعداد نفرات مورد مصاحبه محدود است. در این مصاحبه با توجه به صاحب نظران موجود، تعداد نمونه شامل بیست نفر بود.

## ۳. شیوه اجرای پژوهش

به منظور آگاهی از وضعیت پژوهشی حوزه زنان و خانواده، به مراکز تحقیقاتی که به طور مستقیم رویکرد پژوهشی به مسائل زنان و خانواده داشتند، رجوع شد. با توجه به حجم انبوه پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه زنان و خانواده و محدودیت زمانی، فقط طرح‌های پژوهشی مراکز و پژوهشکده‌های اختصاصی فعال در حوزه زنان و خانواده بررسی شد که شامل نه مرکز مطالعاتی و پژوهشکده و ۴۹۹ مورد طرح پژوهشی مرتبط با حوزه زنان و خانواده بود.

### جدول شماره ۲: محورهای کلی استخراج شده از طرح‌های پژوهشی مورد مطالعه

ردیف	محور کلی	موضوعات
۱	مسائل حقوقی مرتبط با زنان و خانواده	۱۶۰
۲	آسیب‌های اجتماعی مرتبط با حوزه زنان و خانواده	۸۵
۳	بهداشت و مسائل پزشکی زنان و خانواده	۷۴
۴	جنسیت و هویت	۵۵
۵	اشتغال و توسعه	۵۰
۶	مشارکت اجتماعی و سیاسی زنان	۵۰
۷	تحلیل موضوعی تحقیقات زنان و خانواده	۲۵

برای دستیابی به عناوین موضوعی پژوهش حاضر، از رویکرد استقرایی استفاده شد. در قدم اول، با چند پرسش باز، دیدگاه صاحب نظران و پژوهشگران در مورد مهمترین محورها و موضوعات پژوهشی حوزه زنان و خانواده پرسیده شد (جدول «شماره ۲»). سپس با تشکیل گروه‌های متمرکز، این موضوعات بررسی شد و عناوین دیگری به آن اضافه گردید. پس از گردآوری محورها و موضوعات پژوهشی، موضوعات مرتبط با هر محور پژوهشی در ذیل محورهای مربوطه دسته‌بندی شد (جدول «شماره ۳»).

### جدول شماره ۳: محورها و موضوعات پژوهشی استخراج شده

ردیف	محور پژوهشی	موضوع پژوهشی
۱	حقوق زنان، قوانین جامعه و سیاست‌گذاری‌ها	مطالعه و بررسی سیاست‌های موجود درباره حضور زن در جامعه و تحکیم بنیان خانواده
		مطالعه مقایسه‌ای حقوق زنان و خانواده در ایران و کشورهای دیگر
		بررسی مسائل حقوقی مشارکت اقتصادی زنان در امور منزل
		بررسی میزان همگرایی بین حقوق قانونی و عرفی زنان در جامعه
		مطالعه مسائل حقوقی طلاق برای زنان
		شناسایی خلأهای حقوقی درباره زنان در قوانین کشور
		بررسی و مطالعه مبانی سیاست‌گذاری حوزه زنان و خانواده در ایران
۲	تعارضات نسلی در خانواده	بررسی ارتباط بین تحصیلات والدین و تعارضات نسلی با فرزندان
		ارتباط بین پایگاه اقتصادی- اجتماعی خانواده و بروز تعارضات بین نسلی
		بررسی عوامل مؤثر بر همگرایی بین اعضای خانواده
		بررسی ارتباط بین شیوه‌های تربیتی و میزان شکاف نسلی در خانواده
		بررسی رابطه بین تغییر ساختار خانواده و تعاملات نسلی در بین اعضای خانواده

ردیف	محور پژوهشی	موضوع پژوهشی
۳	طلاق عاطفی	بررسی الگوهای ارتباط عاطفی در بین اعضای خانواده در ایران
		بررسی ارتباط بین برون سپاری جامعه پذیری کودکان از خانواده به نهادهای دیگر و پیوند عاطفی کودکان به خانواده
		تأثیر پیوند عاطفی والدین بر موفقیت تحصیلی فرزندان
		مطالعه بحران های عاطفی در بین دختران نوجوان
		بررسی بین اعتیاد در خانواده و گسست عاطفی بین اعضای خانواده
		بررسی رابطه بین پیوندهای عاطفی در خانواده و مدارای اجتماعی
		تکریم سالمندان و تأثیر آن در پیوندهای عاطفی خانواده
		نوجوانان و مطالعه آنومی های عاطفی در بین آنان
		اخلاق جنسی و تأثیر آن بر پایداری روابط همسران
		نیازسنجی عاطفی در بین زنان
		بررسی مدل های تنش عاطفی در خانواده
۴	سلامت اجتماعی زنان و خانواده	بررسی وضعیت پیوندهای عاطفی در بین اعضای خانواده های ایرانی
		بررسی رابطه بین باورهای مذهبی و سلامت اجتماعی زنان
		بررسی الگوهای شادی زنان در جامعه
		نگاه ابزاری به مهریه و تأثیر آن بر کیفیت زندگی زنان
		بررسی رابطه بین عدالت اجتماعی و سلامت اجتماعی زنان
		طلاق و تأثیر آن بر سلامت اجتماعی زنان
		مطالعه و بررسی الگوهای توانمندسازی زنان و تأثیر آن بر روابط خانوادگی
		مطالعه و بررسی شاخص های سلامت اجتماعی در بین زنان ایرانی
		بررسی رابطه نقش مادری و سلامت اجتماعی زنان
		بررسی الگوهای ازدواج و ارتباط آن با سلامت اجتماعی زنان
		بررسی و مطالعه وضعیت عزت نفس در بین زنان ایرانی
		بررسی علل اضطراب و افسردگی در بین زنان
		شناسایی و مطالعه خلأهای شناختی و مهارتی زنان در زندگی خانوادگی
		بررسی عوامل اثرگذار بر امید به زندگی در بین زنان
		بررسی آستانه تحمل زنان در مسائل خانوادگی
		بررسی چگونگی گذراندن اوقات فراغت در بین زنان ایرانی
		بررسی ارتباط بین کارآفرینی و سرمایه فرهنگی و اجتماعی زنان
		بررسی علاقه مندی زنان به فعالیت های ورزشی
بررسی وضعیت امکانات و رفاهیات بانوان شاغل و میزان رضایت مندی زنان از آن		
بررسی میزان وابستگی و یا استقلال اقتصادی زنان متأهل به همسران و تأثیر آن بر کیفیت زندگی زنان		
مطالعه مقایسه ای کیفیت زندگی زنان شاغل و غیر شاغل		

موضوع پژوهشی	محور پژوهشی	ردیف
مطالعه و بررسی نابرابری‌های اجتماعی مرتبط با زنان	زنان، توسعه و نابرابری‌های اجتماعی	۵
سیاست‌گذاری‌های جنسیتی و تأثیر آن بر توسعه		
بررسی الگوهای تربیتی متناسب با کار و خلاقیت در خانواده و ارتباط آن با توسعه		
مطالعه و شناسایی ارزش‌های جامعه‌پذیر شده در افراد جامعه و ارتباط آن با میزان توسعه یافتگی		
بررسی موانع نقش‌آفرینی زنان در برنامه‌های توسعه		
بررسی و مطالعه نابرابری اجتماعی مرتبط با زنان در محیط کار		
زنان و نابرابری‌های درآمدی در شغل‌های مشابه با مردان		
بررسی نگرش زنان در مورد نابرابری‌های اجتماعی مرتبط با آنان		
مطالعه نقش و جایگاه زنان در برنامه‌های توسعه در ایران		
مطالعه چگونگی استفاده از توانمندی زنان در برنامه‌های توسعه ایران		
بررسی نقش زنان در توسعه از منظر سرمایه‌گذاری اقتصادی و استفاده از سرمایه‌های راكد		
بررسی و مطالعه حضور زنان در تبلیغات رسانه‌ای و نقش آنان در سودآوری اقتصادی		
بررسی پدیده تبعیض جنسی در سطوح مختلف جامعه ایرانی		
بررسی رابطه بین اشتغال زنان و میزان توسعه یافتگی	تغییرات هویتی زنان	۶
آنومی و آشفتگی‌های هنجاری در بین زنان و دختران		
بررسی و مطالعه گروه‌های مرجع زنان		
پوشش، آرایش و هویت زنان		
بررسی تغییرات نقشی زنان و دختران و تأثیر آن بر کیفیت زندگی آنان		
بررسی مسائل مربوط به بلوغ دختران		
بررسی شاخص‌های انتخاب الگوی زندگی در بین زنان		
مطالعه تعامل نقش مادری زنان و نقش‌های دیگر اجتماعی و تأثیر آن بر رضایت از زندگی زنان		
بررسی تغییرات الگوی رفتاری در بین دختران جوان		
مطالعه مبانی هویتی زنان ایران		
مطالعه و بررسی تغییرات هویتی زنان ایران		
مطالعه «شکل‌گیری خود جدید» و تفاوت آن با نگاه سنتی نسبت به خود در بین زنان		
بررسی مقایسه‌ای درک از خود در بین زنان جامعه		
تغییرات نگرشی در زنان و ارتباط آن با بالا رفتن میزان تحصیلات		

ردیف	محور پژوهشی	موضوع پژوهشی
۷	اشتغال زنان	بررسی چگونگی برقراری همسویی بین اشتغال بیرون از خانه و نقش مادری در خانواده از سوی زنان
		بررسی نگرش مردان نسبت به اشتغال همسرانشان
		بررسی و مطالعه تعارضات نقشی زنان شاغل
		اشتغال زنان؛ قوانین و سیاست‌گذاری‌ها
		تأثیر اشتغال زنان بر رشد سرمایه‌های اجتماعی خانواده
		تأثیر اشتغال زنان بر روابط زوجین
		استقلال مالی زنان و تغییرات نقشی در خانواده
		زنان شاغل و مسئله نفقه
		بررسی امنیت شغلی زنان در محیط کار
		مطالعه علل گرایش زنان به کار بیرون از خانه
		اشتغال زنان و پیامدهای آن برای ابعاد خانواده
		تأثیر اشتغال زنان بر تنوع فرصت‌های شغلی مردان در جامعه
		بررسی رابطه بین اشتغال زنان و میزان توسعه یافتگی
		مطالعه و بررسی مسئله تفکیک جنسیتی در محیط کار و تأثیر آن بر کیفیت کار زنان
		بررسی قوانین اشتغال زنان در ایران و مقایسه با سایر کشورها
بررسی الگوهای تربیتی فرزندان در بین زنان شاغل و غیر شاغل		
۸	تغییرات خانواده و آینده پژوهی خانواده ایرانی	بررسی سیر الگوهای تربیتی در خانواده ایرانی و پیش‌بینی وضعیت آینده
		آینده پژوهی ابعاد خانواده در ایران
		بررسی ارکان خانواده ایرانی و مقایسه آن با سایر جوامع
۹	سبک زندگی در خانواده ایرانی	مطالعه شاخص‌های خانواده ایرانی
		بررسی پدیده مهاجرت و زندگی مجردی در بین زنان و پیامدهای آن
		مطالعه الگوی تغذیه ای در خانواده‌های با مادر شاغل و مادر خانه دار
		بررسی شاخص‌های انتخاب الگوی زندگی در بین زنان
		جراحی رواج جراحی‌های زیبایی در بین زنان ایرانی
		بررسی انواع سبک‌های زندگی در بین زنان
		مطالعه سبک‌های ازدواج در بین دختران و پیش‌بینی الگوهای آینده ازدواج
		بررسی و مطالعه شاخصه‌های سبک زندگی در ایران
		مطالعه مقایسه‌ای سبک زندگی زنان شاغل و زنان خانه دار
		بررسی ارتباط بین مدل توسعه در جامعه و تغییرات سبک زندگی
		مطالعه ارتباط بین معماری خانه و الگوی تعامل در خانواده‌ها
		مقایسه سبک زندگی دختران ایرانی و سایر کشورها
		بررسی رابطه بین حضور در شبکه‌های اجتماعی و تغییرات سبک زندگی
		مطالعه تغییر ذائقه غذایی ایرانیان

ردیف	محور پژوهشی	موضوع پژوهشی
۱۰	زنان و تغییرات جمعیت	تعداد فرزندان و الگوی آینده خانواده ایرانی
		مطالعه ارزش‌های حاکم بر خانواده معاصر و ارتباط آن با تعداد فرزندان
		بررسی و شناسایی عوامل مؤثر بر تعداد فرزندان در خانواده
		بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی زنان و تعداد فرزندان
		کیفیت زندگی زنان و تأثیر آن بر نگرش زنان بر فرزندآوری
		بررسی تأثیر سیاست‌های تشویقی فرزندآوری بر گرایش زوجین به فرزندآوری
		اشتغال زنان و پیامدهای آن برای ابعاد خانواده
۱۱	زنان، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی	بررسی حضور زنان در فضای مجازی؛ بازنمایی هویتی و نوع و کیفیت اثربخشی زنان از آن
		مطالعه میزان حضور زنان در شبکه‌های اجتماعی و تأثیر آن بر تعاملات خانوادگی
		مطالعه چگونگی پیگیری مطالبات زنان در شبکه‌های اجتماعی
		بررسی تجربه زیسته زنان فعال در شبکه‌های اجتماعی
		مطالعه میزان مشارکت زنان ایرانی در شبکه‌های مجازی
		بازنمایی هویت زنان در شبکه‌های اجتماعی
		ارتباط بین حضور در شبکه‌های اجتماعی و فعالیت‌های حزبی و سیاسی زنان و نحوه استفاده از فناوری‌های نوین در انجام امور روزمره
۱۲	مشارکت اجتماعی و سیاسی زنان	بررسی ارتباط بین سلامت اجتماعی زنان و مشارکت سیاسی آنان
		بررسی راهکارهای مشارکت اجتماعی و سیاسی زنان
		سازمان‌های مردم‌نهاد و مشارکت زنان در آن
		مطالعه مدل‌های مشارکت سیاسی زنان در ایران
		بررسی نگرش جامعه به فعالیت‌های سیاسی زنان
		تأثیر مشارکت سیاسی زنان بر سبک مادری در خانواده
		بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی زنان و مشارکت سیاسی آنان
		بررسی و مطالعه چگونگی ورود زنان به عرصه قدرت در ایران
		بررسی تأثیر حضور زنان در پست‌های اجرایی بالا و کمک به ارتقای وضعیت زنان
		بررسی تطبیقی جایگاه زنان در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و مشارکت دادن زنان در برنامه‌ریزی‌ها
۱۳	امنیت اجتماعی زنان	برداشت زنان از امنیت اجتماعی
		مطالعه چگونگی مواجهه زنان با ناامنی‌های اجتماعی
		مطالعه قوانین و سیاست‌های مرتبط با امنیت اجتماعی زنان
		بررسی چرایی عدم پیگیری زنان در مورد ناامنی‌های اجتماعی
		مطالعه مصداق‌های امنیت اجتماعی زنان در جامعه
		رفتارهای پرخطر و تأثیر آن با بر امنیت اجتماعی زنان
		تفاوت امنیت اجتماعی در بین زنان و مردان
امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار		



ردیف	محور پژوهشی	موضوع پژوهشی
۱۴	زنان سرپرست خانوار	تجرد قطعی؛ الگویی جدید از زنان سرپرست خانوار
		امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار
		بررسی مطالبات اجتماعی زنان سرپرست خانوار
۱۵	الگوی خانواده ایرانی-اسلامی	مطالعه و شناسایی الگوی خانواده ایرانی-اسلامی
		بررسی و مطالعه تغییرات به وجود آمده در ساختار خانواده ایرانی-اسلامی
۱۶	آسیب‌های اجتماعی زنان و خانواده	بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر تن فروشی
		روابط فرا زناشویی و پیامدهای آن برای زنان و خانواده
		بررسی پدیده خشونت در خانواده
		مطالعه پیامدهای اجتماعی اعتیاد زنان
		مطالعه شیوه‌های فرزندپروری در خانواده‌ها و تأثیر آن بر انسجام خانواده
		مطالعه و بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر موفقیت ازدواج و پایداری آن
		بررسی برون سپاری کارکردهای خانواده و تأثیرات آن بر ساختار خانواده
		تبیین علی افزایش پدیده طلاق در جامعه
		بررسی رابطه بین کیفیت زندگی و اقدام به خودکشی
		بررسی علل گرایش به اعتیاد در بین زنان
		بررسی تجربه زیسته زنان معتاد
		بررسی الگوی معاشرت زنان و مردان در ایران و مطالعه تغییرات آن
		بررسی عدم تناسب تحصیلی همسران و تأثیر آن بر رضایت از زندگی
		مطالعه چرایی فرزند محوری در برخی از خانواده‌ها
		بررسی میزان گرایش زنان به یادگیری مهارت‌های اجتماعی و کاربرد آنها در زندگی
		بررسی و مطالعه رابطه فقر و آسیب‌های اجتماعی در بین زنان
		مطالعه وضعیت بیمه زنان خانه‌دار در ایران
		مهاجرت و تغییرات الگویی و کارکردی خانواده
		مطالعه و بررسی فردگرایی و تأثیرات آن بر روابط خانوادگی
		مطالعه جامعه‌شناختی تغییرات در نقش زنان و تأثیر آن بر ساختار خانواده
بررسی وضعیت موجود الگوی تعامل پسران و دختران در جامعه		
مطالعه چگونگی بازتانی زنان بزه دیده در جامعه		

#### ۴. یافته‌های پژوهش

پژوهش حاضر تلاشی است برای شناسایی مسائل، آسیب‌ها و اولویت‌های قابل تأمل در حوزه زنان و خانواده. خانواده جایگاهی مهم دارد و هسته اصلی و مرکزی جامعه است؛ هر گونه تغییر در این نهاد، موج‌های سلسله‌واری را در بخش‌های مختلف جامعه به جا خواهد

گذاشت. گریزی از تغییرات و چالش‌های زندگی جدید نیست، اما نحوه مواجهه و مدیریت تغییرات و چالش‌ها مهم است به طوری که بتوان هم از فرصت‌های آن استفاده نمود و هم تهدیدها را به حداقل رساند. از این رو، انجام پژوهش‌هایی برای رصد و شناسایی مسائل این کانون مهم امری ضروری است.

#### جدول شماره ۴: اولویت‌های به دست آمده از محورهای پژوهش در موج اول تکنیک دلفی

اولویت	محور پژوهشی	درصد
۱	سلامت اجتماعی زنان و خانواده	۱۰۰،۰
۲	آسیب‌های اجتماعی حوزه زنان و خانواده	۹۵،۰
۳	امنیت اجتماعی زنان	۹۵،۰
۴	تغییرات خانواده و آینده پژوهی خانواده ایرانی	۹۵،۰
۵	زنان، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی	۸۵،۰
۶	حقوق زنان، قوانین جامعه و سیاست‌گذاری‌ها	۸۵،۰
۷	زنان و تغییرات جمعیت	۸۵،۰

تحلیل داده‌های پژوهش حاضر، هفت اولویت مهم در حوزه مطالعات زنان و خانواده را شناسایی نمود که در جدول «شماره ۴» آورده شده است. بررسی، تحلیل و رتبه‌بندی محورهای پژوهشی بر اساس دیدگاه پاسخگویان، نشان می‌دهد که محور سلامت اجتماعی زنان و خانواده، اولویت اول را برای راه‌اندازی گروه پژوهشی در حوزه زنان و خانواده دارد و آسیب‌های اجتماعی مرتبط با حوزه زنان و خانواده، امنیت اجتماعی زنان و تغییرات خانواده و آینده پژوهی خانواده ایرانی در اولویت‌های پژوهشی بعدی قرار دارند. سلامت اجتماعی از مباحث کانونی در جوامع در حال توسعه از جمله ایران است که به بررسی سلامت اعضای جامعه از نظر انسجام، همبستگی، مشارکت و شکوفایی اجتماعی می‌پردازد، به طوری که این امر از مهمترین مسائل و دغدغه‌های کشور ایران است. در نگاهی کلی به محورهای استخراج شده این نکته آشکار می‌گردد که مسائل و چالش‌های پیش روی زنان و خانواده از هم منفک نیستند، بلکه با هم در ارتباط و تعامل هستند. برای مثال اولویت اول به دست آمده «سلامت اجتماعی» است که وجه دیگر آن آسیب‌های اجتماعی است؛ به این معنی که آسیب‌های اجتماعی متعدد، تهدیدکننده سلامت

اجتماعی خانواده است. ۷ اولویت استخراج شده، نشان دهنده چالش‌های پیش روی خانواده است؛ رشد آسیب‌های اجتماعی، حضور شبکه‌های مجازی در خانواده، تغییرات ابعاد خانواده و کاهش تعداد فرزندان، امنیت اجتماعی زنان و... از مسائل عمده و اثرگذار بر ساختار خانواده است که از نظر صاحب‌نظران خانواده اهمیت ویژه‌ای دارد.

#### جدول شماره ۵. اولویت‌های به دست آمده از موضوعات پژوهشی در موج اول تکنیک دلفی

اولویت	موضوعات پژوهشی	درصد
۱	بررسی الگوهای شادی زنان در جامعه	۱۰۰.۰
۲	آنومی و آشفتگی‌های هنجاری در بین زنان و دختران	۱۰۰.۰
۳	بررسی پدیده مهاجرت و زندگی مجردی در بین زنان و پیامدهای آن	۱۰۰.۰
۴	تجرد قطعی؛ الگویی جدید از زنان سرپرست خانوار	۱۰۰.۰
۵	طلاق و تأثیر آن بر سلامت اجتماعی	۱۰۰.۰
۶	بررسی چرایی عدم پیگیری زنان در مورد ناامنی‌های اجتماعی	۱۰۰.۰
۷	شناسایی خلأهای حقوقی درباره زنان در قوانین کشور	۱۰۰.۰
۸	مطالعه میزان حضور زنان در شبکه‌های اجتماعی و تأثیر آن بر تعاملات خانوادگی	۱۰۰.۰
۹	بررسی ارتباط بین سلامت اجتماعی زنان و مشارکت سیاسی آنان	۹۵.۰
۱۰	بررسی رابطه بین باورهای مذهبی و سلامت اجتماعی زنان	۹۵.۰

در پژوهش حاضر نه تنها محورهای کلی مورد توجه قرار گرفت، بلکه به صورت جزئی‌تر به موضوعات خاص پژوهشی نیز توجه شد. از بین موضوعات استخراج شده از مصاحبه‌ها و جلسات گروه‌های متمرکز، موضوعات جدول «شماره ۵» از منظر پاسخگویان اولویت پژوهشی بالایی دارد.

اولویت‌های استخراج شده در موضوعات، نشان می‌دهد که صاحب‌نظران، به نیازهای کنونی زنان بسیار توجه داشته‌اند. نگاهی به اولویت‌بندی موضوعات پژوهشی از طرف پاسخگویان نشان می‌دهد که موضوعاتی که با تغییرات اجتماعی، ارزشی و هنجاری جامعه در ارتباط‌اند، اهمیت زیادی برای پژوهش دارد. این مسئله متضمن این نکته نیز هست که پژوهش در مورد عناوین فوق، نیازمند بررسی ساختارهای نظام اجتماعی، فرایند تاریخی آن، فرایند تغییرات و پیش‌بینی مسیر آینده نیز است.

**جدول شماره ۶: اولویت های به دست آمده از محورهای پژوهشی در موج دوم تکنیک دلفی**

اولویت	محور پژوهشی	درصد
۱	امنیت اجتماعی زنان	۱۰۰
۲	حقوق زنان، قوانین جامعه و سیاست‌گذاری‌ها	۹۴٫۴
۳	سلامت اجتماعی زنان و خانواده	۸۸٫۹

به منظور تحقیق در محورها و موضوعات پژوهشی و شناسایی اولویت‌های کلیدی پژوهش در حوزه زنان و خانواده، مرحله دوم طرح براساس داده‌های به دست آمده از مرحله اول، اجرا شد که در این مرحله ۳ اولویت، مهم تشخیص داده شد که شرح آن در جدول «شماره ۶» ذکر شده است.

نتایج دور دوم تکنیک دلفی نشان می‌دهد که از بین محورهای پژوهشی هفت‌گانه‌ای که در مرحله بالاترین فراوانی را کسب کردند، سه محور پژوهشی «امنیت اجتماعی زنان»، «حقوق زنان، قوانین جامعه و سیاست‌گذاری‌ها» و «سلامت اجتماعی زنان و خانواده»، در دور دوم از نظر پاسخگویان بیشترین فراوانی را به دست آوردند. امنیت اجتماعی زنان که بر کانون خانواده نیز اثر دارد، چالش مهمی است که در اشکال مختلف ظهور و بروز می‌کند. از این رو، از نظر صاحب نظران، توجه و شناسایی ابعاد مختلف، علل و پیامدهای آن می‌تواند در حل برخی چالش‌های خانواده کمک کند. سلامت اجتماعی، افقی راترسیم می‌کند که چالش‌های پیش روی خانواده به حداقل رسیده و تحکیم و تعالی خانواده که اصلی مهم است مورد توجه قرار گیرد.

**جدول شماره ۷: اولویت‌های به دست آمده از موضوعات پژوهشی در بخش دوم تکنیک دلفی**

اولویت	محور پژوهشی	درصد
۱	بررسی الگوهای شادی زنان در جامعه	۱۰۰
۲	بررسی مطالبات اجتماعی زنان سرپرست خانوار	۱۰۰
۳	شناسایی خلأهای حقوقی درباره زنان در قوانین کشور	۹۴٫۴
۴	تجرد قطعی؛ الگویی جدید از زنان سرپرست خانوار	۹۴٫۴
۵	بررسی چرایی عدم پیگیری زنان در مورد ناامنی‌های اجتماعی	۸۸٫۸

در بخش دوم پژوهش نیز موضوعات پژوهشی مورد توجه قرار گرفتند و صاحب نظران پنج اولویت مهم موضوعی را شناسایی کردند که در جدول «شماره ۷» آورده شده است.

از بین موضوعاتی که در پرسش نامه بخش دوم بر اساس بیشترین فراوانی کسب شده در پرسش نامه بخش اول، انتخاب شده بود، پنج موضوع «بررسی الگوهای شادی زنان در جامعه»، «بررسی مطالبات اجتماعی زنان سرپرست خانوار»، «شناسایی خلأهای حقوقی درباره زنان در قوانین کشور»، «تجرد قطعی؛ الگویی جدید از زنان سرپرست خانوار»، «بررسی چرایی عدم پیگیری زنان در مورد ناامنی های اجتماعی» به ترتیب بیشترین فراوانی را از نظر پاسخگویان کسب کرد. مقایسه اولویت های بالای پژوهشی در بخش اول و دوم نشان می دهد که از پنج موضوعی که در بخش دوم دلفی، بیشترین فراوانی را به دست آورد، چهار مورد از آنها در اولویت های بالای به دست آمده از نتایج بخش اول طرح قرار داشت و این نشان دهنده همسویی بین پاسخ های به دست آمده در دو بخش طرح است. در اولویت های به دست آمده از بخش دوم، موضوع «بررسی مطالبات اجتماعی زنان سرپرست خانوار»، در اولویت های مرحله اول وجود نداشت که در مرحله دوم از نظر پاسخگویان اهمیت پژوهشی بالایی داشت.

نتایج تحقیق حاضر نشان می دهد که بین محورهای کلان استخراج شده و موضوعات دارای اولویت، همبستگی وجود دارد، به این معنی که موضوعات قابل توجه صاحب نظران با محورهای مورد نظر آنان مرتبط است. به طور خلاصه، اهمیت جایگاه خانواده در سطوح مختلف جامعه بر کسی پوشیده نیست، از این رو، ضروری است که به مسائل این حوزه توجه ویژه ای شود.

## ۵. بحث و نتیجه گیری

مقاله حاضر حاصل یک طرح پژوهشی بود که سعی شد مسائل و چالش های حوزه خانواده و زنان در جامعه ایرانی شناسایی شود تا بتوان بر مبنای آن برای تحکیم و تعالی نهاد خانواده اقدام کرد. محورها و موضوعات مختلفی مطرح گرد، اما آنچه از بررسی ها به دست آمد نشان می دهد که خانواده ایرانی که رویکردی دینی دارد، با چالش هایی مواجهه است که این چالش ها از منظر دینی و مذهبی قابل توجه، بررسی و تحقیق است. تجمیع و تفسیر اولویت های به دست آمده در پژوهش حاضر نشان می دهد که توجه به الگوی

خانواده اسلامی و طرح، بررسی و تبیین شاخص‌های آن و در آخر طراحی، تدوین و اجرای برنامه‌های متناسب برای تعالی نهاد خانواده، می‌تواند همه موارد مطرح شده در پژوهش را در برگیرد. از این رو، طرف دیگر سکه توجه به مسائل خانواده و زنان در جامعه، توجه به الگوی آرمانی آن و تلاش برای تحکیم پایه‌های خانواده بر اساس رویکرد دینی است.

خانواده واحدی اجتماعی است که هدف از تشکیل آن در نگاه قرآن، تأمین سلامت زن و شوهر، پدر و مادر و فرزندان است. در خانواده فردیت و فرد محوری جایگاهی ندارد و اعضای خانواده همراه و همدل همدیگرند و در سلامت اجتماعی و روانی همدیگر بسیار مؤثرند. خانواده زمینه‌ها و شیوه رویارویی ایجاد با پدیده‌های اجتماعی را در اعضای خود پرورش می‌دهد. در آیه ۷۴ سوره فرقان آمده است: «والذین یقولون ربنا هب لنا من أزواجنا قرّة أعین و اجعلنا للمتقین إماماً؛ و کسانی که می‌گویند خدای ما؛ ما را از همسرانمان نور چشمان ببخش و ما را رهبر پرهیزکاران گردان». این آیه بر اهمیت خانواده و پیشستازی آن در تشکیل جامعه نمونه انسانی اشاره دارد. خانواده، مهمترین نظام برای تأمین نیازهای بشری از نیازهای معنوی، عاطفی، جنسی و مادی است که زمینه مناسب برای تأمین امنیت و آرامش روانی فرد، پرورش نسل جدید، جامعه پذیری فرزندان و برآورده ساختن نیازهای عاطفی آنها را فراهم می‌آورد. در قرآن کریم، از کانون خانواده به منزله محلی برای تسکین و آرامش اعضای آن یاد شده است؛ خانواده فضای آرامی را برای همسران و فرزندان فراهم می‌آورد تا در سایه آن افراد جامعه به رشد معنوی و مادی و اجتماعی در سطوح مختلف جامعه دست یابند. در واقع، خانواده از منظر اسلام یکی از اصلی‌ترین نیازهای بشری یعنی، نیاز به آرامش را تأمین می‌کند. حرمت کانون خانه و خانواده در نزد خداوند متعال بسیار بالاست به حدی که خداوند در قرآن کریم، انسان‌ها را از ورود بدون اجازه به حریم خانواده منع کرده است؛ چراکه حفظ حریم خانواده، آرامش و سلامت روان همسران، پدر و مادر و فرزندان را به همراه دارد. آرامش، انس و الفت بین اعضای خانواده و سلامت روان آنان، رعایت این نکات کانون خانواده‌ای پرمهرا را به همراه دارد که در رشد فردی و اجتماعی اعضای آن تأثیر بالایی دارد. وقتی نیازهای فرد در خانواده تأمین شود، آسیب‌های اجتماعی کمتری در جامعه وجود دارد، همچنین نقش و جایگاهی که اسلام به زن در خانواده داده است، این توان

و امتیاز خانواده را ارتقا می‌بخشد. زنان در نقش همسری، مادری و دختری و خواهری در حفظ آرامش و امنیت روان اعضای خانواده جایگاه ویژه‌ای دارند.

موضوعات و محورهایی که در پژوهش حاضر از سوی صاحب نظران اولویت بندی شد با تعریف و الگوی خانواده و جایگاه زن در جامعه ارتباط دارد. شناسایی و توجه به شاخص‌های خانواده در اسلام و جایگاه زنان، می‌تواند بسیاری از موضوعات مطرح شده را پوشش دهد و بر کاهش آسیب‌های اجتماعی اثرگذار باشد.

توجه به الگوی اسلامی خانواده و شاخص‌های آن می‌تواند در حل و کاهش آسیب‌ها و مسائل این نهاد مهم بسیار مؤثر و کارآمد باشد. نگاه متعالی دین اسلام به خانواده و جایگاه زنان، در راستای تحکیم بنیان خانواده و تعالی آن است. از این رو، طبیعی است که توجه به این الگو در سطح جامعه باعث کاهش آسیب‌های اجتماعی و خانواده خواهد شد. مسئله مهم در الگوی اسلامی خانواده این است که این الگو مطابق با فطرت انسان تعریف شده است، از این رو، این الگو نگاه جامع و مانعی به خانواده دارد و کارکردهای والایی را برای آن قائل است؛ توجه به این الگوی کامل، حفظ کیان خانواده، شکوفایی و سلامت همه جانبه اعضا و در مجموع، تعالی جامعه را به همراه خواهد داشت.

آنچه از تحلیل داده‌ها و نتایج این پژوهش برمی‌آید این است که خانواده رکن مهم جامعه است؛ زن در کانون خانواده نقش مهمی دارد؛ چالش‌ها و مسائل متعددی کانون خانواده را تهدید می‌کند؛ چالش‌های پیش روی خانواده باید شناسایی و اولویت بندی شوند؛ الگوی آرمانی خانواده از منظر دینی که نقش مهمی در حفظ کیان خانواده در برابر چالش‌ها و مسائل مختلف اجتماعی دارد، باید مورد توجه ویژه قرار گیرد. همچنین رویکرد اسلام به خانواده، یک رویکرد جامع و متعالی است که ضامن بقا و حیات خانواده است. از این رو، باید در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها به آموزه‌های اسلامی توجه شود.

## فهرست منابع

\* قرآن کریم

۱. سند چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران، ایران در افق ۱۴۰۴ (۱۳۸۲). <http://www.siasi.ir/node/2020>.
۲. عامریون، احمد، تیمورزاده، احسان، علیجان‌زاده، مهران، حکیم‌زاده، مصطفی، حسینی شکوه، سید مرتضی، بهادری، محمد کریم، و طاهر‌نژاد، کی‌قباد (۱۳۹۳). نیازسنجی و تعیین اولویت‌های تحقیقاتی در حوزه اقتصاد سلامت، یک مطالعه ترکیبی در ایران. *نشریه طب نظامی*، ۱(۱۶)، ۲۸-۳۲.
۳. فتحی، و اجارگاه (۱۳۸۵). نیازسنجی پژوهشی، مسئله‌یابی پژوهشی و اولویت‌بندی طرح‌های تحقیقاتی ویژه مدیران و کارشناسان واحدهای پژوهشی. تهران: نشر آبیژ.
۴. فضل‌اللهی، سیف‌الله، و ملکی‌توانا، منصوره (۱۳۹۰). رویکردی جامع به روش‌ها و تکنیک‌های مهم نیازسنجی آموزشی. *نشریه علمی-پژوهشی روش‌شناسی علوم انسانی*، ۶۸(۱۷)، ۸۳-۱۱۵.
۵. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
۶. لیبیبی، محمد مهدی، و حیدری، لیدا (۱۳۹۱). جامعه‌شناسی تاریخی ازدواج. تهران: نشر علم.
۷. میشل، آندره (۱۳۵۴). جامعه‌شناسی خانواده و ازدواج. تهران: دانشگاه تهران.
۸. نوری، میرزا حسن (۱۳۸۲). مستدرک الوسائل. تهران: المکتبه الاسلامیه.
9. Hsu, Ch., & Sandford, BA. (2008). *The Delphi technique: making sense of consensus*. Available from: <http://pareonline.net>.
10. Keeney S., Hasson F., & McKenna, HP. (2001). *A critical review of the Delphi technique as a research methodology for nursing*. *Int J: Nurs Stud*.

